

Članek »Mokrišča so eden najbolj ogroženih ekosistemov«

iz spletnega časopisa Delo (avtor:Maja Prijatelj), objavljen 7.7.2011

Le malokdo, ki se pelje mimo Podkorena proti Ratečam in tam zavije v Planico ali naprej proti Italiji, pomisli, da nekaj sto metrov za barom Zelenci, v katerem strežejo ocvrte lignje (!), v obliki smaragdno zelenega jezerca drugič in dokončno pride na dan Sava Dolinka. Ista reka, ob koncu močvirja pravzaprav bolj večji potok, ki se več sto kilometrov naprej široko razlezena zlije v Donavo. Zelenci so 54 hektarov veliko mokrišče, ki je edinstveno zaradi svoje kompleksnosti in krajinske slikovitosti. Na majhni površini se nahajajo tako povirje, jezerca z brbotajočimi podvodnimi izvirkami, vodna okna in meandrirajoča struga kot prehodno in nizko barje s številnimi redkimi ter ogroženimi rastlinskimi in živalskimi vrstami. Zaradi izjemnega biološkega, hidrološkega, geološkega in krajinskega pomena je bilo območje leta 1992 razglašeno za naravni rezervat. Vključeno je tudi v evropsko ekološko omrežje Natura 2000, pove naša vodička po Zelencih, višja naravovarstvena svetovalka iz kranjske območne enote Zavoda RS za varstvo narave Andreja Škvarč.

Vulkančki na jezerskem dnu

Če bi jezerca, v katerih se zrcalijo rateške Ponce, in močvirje govorili, bi povedali, da so ostanek nekoč mogočnega Korenškega jezera. To je nastalo po umiku planiškega ledenika, ko so velikanski nanosi, ki so jih nosile in v nižjih predelih odlagale iz Planice pritekajoče vode, oblikovali širok vršaj, ki je zajezil ledeniški odtok. Skozi ta naravni jez se je postopoma preglodala Sava, gladina jezera se je znižala, dokler niso ostali le Zelenci in okoliška močvirja.

Z apnencem bogata voda priteka v jezerca iz slapa Nadiže v Tamarju in drugih pritokov s pobočij doline Planice in vanje prehaja prek izvirov v obliki vulkančkov na jezerskem dnu. Preseneti kristalna bistrost vode, zaradi katere je mogoče razločiti vsako podrobnost na okoli dva metra globokem dnu in spremljati plavanje potočne postrvi. Iz jezerc voda teče proti vzhodu in se vse bolj razliva v močvirje z nizkim barjem Drni v osrednjem delu ter enim večjih prehodnih barij v Sloveniji in najjužnejših v srednji Evropi.

»Barja se razlikujejo po tem, kako pridobivajo vodo. Nizko barje ima še stik s podtalnico. Voda je tam stalna, na njem pa uspeva rastlinstvo s šotnimi mahovi in drugimi vrstami, ki so prilagojene na barjanski ekosistem,« pojasnjuje Škvarčeva. Šotni mahovi odmirajo in se nalagajo v obliki plasti na dno, zato barje raste. Zelo počasi – en centimeter šote nastane v 100 letih –, pa vendarle. »Ko je plast šote dovolj debela, rastlinstvo izgubi stik s podtalnico. Edina hranila in vodo dobiva od dežja. Takšno barje imenujemo visoko.«

Tipični primer prilagoditve na pomanjkanje hranil v okolju iz rastlinskega sveta so mesojede rastline, kakršni sta okroglistna in dolgolistna rosika, ki ju je mogoče najti na Drneh. Te rastline imajo na listih žlezne izrastke, s katerimi lovijo žuželke in jih razgrajujejo s prebavnimi encimi. Nizko barje, ki prehaja proti visokemu, pa se imenuje prehodno barje.

Njegova posebnost je, da na istem mestu najdemo šotne mahove visokega barja in rastline nizkega barja. Zaledje Zelencev in močvirja, ki mu značilni videz dajejo šopi kljunastega šaša, so bolj ali manj intenzivno obdelovani travniki.

Na Zelencih in v njihovi neposredni okolici se je v preteklosti marsikaj dogajalo zaradi človeka in naravnih procesov. Pri gradnji ceste, ki povezuje Kranjsko Goro z Ratečami, so zasipali zgornjo strugo Save Dolinke, ki je potekala skozi mokrišče. S tem so prekinili hidrološke tokove v mokrišče, zaradi česar se je njegov zgornji del začel sušiti in zaraščati s trstičjem. Površina barja se izgublja tudi zaradi zasipavanja s prodom, ki ga prinašajo hudourniki iz okoliških hribov. Širjenje in zaraščanje nizkega in prehodnega barja s trstičjem ter množenje alg v jezercih kažejo na pretirano gnojenje okoliških kmetijskih površin.

Barjanski ekosistem je pod morebitnim povečanim pritiskom tudi zaradi športno-turističnih dejavnosti. »Nekateri obiskovalci Zelencev so pretirano hrupni, trgajo zaščitene rastline in uničujejo mravljišča,« je povedala lokalna vodička. Okoliški prebivalci še vedno stresajo v močvirje odpadni gradbeni material in z vodo iz njega spirajo cisterne za prevažanje gnojnice. Smučarji pa še vedno parkirajo avtomobile na travnikih okoli Zelencev, zaradi česar se lahko v mokrišče sperejo motorna olja in druge škodljive snovi. Preveriti pa je treba še eno potencialno grožnjo: vpliv spiranja odpadnih vod s Planice in neurejenosti kanalizacije v naselju Rateče na kakovost tukajšnje vode, dodaja Škvarčeva.

Mokrišča so eden najbolj ogroženih ekosistemov v Sloveniji in tudi drugod v Evropi. Med letoma 1952 in 1990 je pri nas izginilo 40 odstotkov mokrišč, saj se je nanje gledalo kot na zemljišča brez vrednosti, skoraj nihče pa se ni zavedal njihovih številnih pomembnih naravnih funkcij. V obdobju z obilnimi padavinami predstavljajo naravno zaščito pred poplavami, ob daljšem sušnem obdobju pa voda iz njih napaja okoliško zemljo in hladi okolico. So ledvica krajine, saj prečiščujejo vodo, vir pitne vode, hrane in nekaterih dobrin, zagotavljajo življenjski prostor redkih ter ogroženih rastlinskih in živalskih vrst in ohranjajo visoko biotsko raznovrstnost. Ob vsem tem imajo tudi estetsko funkcijo, omogočajo rekreacijske dejavnosti, so družbenega pomena in imajo izobraževalno nalogo.

»Vplivno območje mokrišča ni le tisto, kar je vidno s prostim očesom, ampak sega veliko dlje. Kmetu, ki ima njivo ob mokrišču in se odloči, da ga bo izsušil, se lahko zgodi, da se mu bo posušila tudi njiva,« opozarja Škvarčeva.